

תֵּלֵב דִּין בְּרֶפֶת בְּדִיקַת חֲמֵץ, וְבוֹ ב' סְעִיפִים:

פֶּאָר הַיֵּטב

שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה

סימן רלב, עין שם במשנה ברורה. ועין בבאור הלכה, דפרות הרבה אינו מתר רק בהחצוי-שעה שקדם הבדיקה, אבל משהגיע זמן הבדיקה, גם על-ידי פרות אין נכון לשהות הרבה: (י) לא ללמוד. גם בזה (ה) יש אוסרין אף בחצי שעה שמקדם דלמא אתי לאמשיכי' הרהרה, אם לא שבקש לאחד שניזכרנו שניבוא הנזמן(1).

יש מתיירין (ו) לענין למוד למוד, ורק בהגיע הזמן של צאת

שַׁעַר הַצִּיּוֹן

(ט) פן משמע מסתימת המגן־אברנים בסעיף־קטן ד, וכן פתח הגר"ו. ומה שפכתני 'אם לא' וכר, פן מבאר באחרונים: (1) חזק־עקב ומגן־האלף ושר־האלף, עין שם: (2) מגן־אברנים בשם ראב"ח, ומשמע דאך בהגיע הזמן מטר. ותפרי חדש פקפקס עליו, ע"ש, משום לא פלה, וגם דהא על־כ"ל נשים מתחנת מתחלת הזמן שהוא בתחלת הלידה, וכן נראה מברמ"ם, וכן מובא מהש"ו ורמב"ם, מכל מקום לא להקל בחצי שעה שקדם הזמן: (3) מגן־אברנים ושא: (4) מגן־אברנים ותייגאם: (5) וכן פתבו אליה רבה ומקור־חיים, וקדק פטר עבד יד: (6) בגריינשע וחקק־עקב ומקור חיים, עין שם, דלא פמגן־אברנים: (7) מגן־אברנים, ואף פדאמאדאקא ותייגאם לרוב התייב לביד ויבצר עך ודאק סמך למצות היום, פיין דיעקר חיובו מדאמראס אלא שחקמים הקדמו לשעה שבגריינשע, פדאמאדאקא ותייגאם, ואף דהמגן־אברנים פתח לקמה פדליגי הני תרי דעות בהתחיל באסור, לא משמע פן בבית יוסף, וכן פהא אחרונים סקרא להו דלא מתה. וצין חוקק־עקב ובגריינשע ומקור־חיים: (7) הגר"א ושא: (8) חזק־עקב ודעה ודעה להקל בשא"מ וכן פתח רבה חולק עליו, וכן משמע בבארא הגר"א וכן פתחה הגר"א ונדרר־התייגאם: (9) פן משמע פדרר־התייגאם: (10) מהרש"ל: (3) פוסקים: (2) עליו חוקק־עקב ובהליה רבה שצדו פדעת כ"ח, וכן פתח הגר"א: (7) פי עור כמה אחרונים עומדן בשיטה זו, חתק־יוסף ונהר־שלום ותייגאם:

הלכות פסח סימן תלא תלב

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ז]

דלמא אָתִי לְאַמְשׁוּכִי הִרְבֵּהוּ.

9) אמנם לענין קריאת שמע של ערבית, כתב לעיל (סי' רלה ס"ק יז) שאף על פי שאסור לאכול או לישון חצי שעה קודם זמן קריאת שמע [וכפי שכתב השר"ע שם (ס"ב)], מ"מ מותר ואף מצוה ללמוד באותו זמן.

[משנ"ב שם]

אם לא שָׁכַחְשׁ לְאַחַד שְׁיִזְכִּירוּ שְׁכִיבֹא הִזְמִין.

10) כלומר, שיבקש מאדם שאינו לומד שזכירונו, אבל לבקש מאדם אחר שלומד שזכירונו, כתב השר"ע הרב (ס"א) שאינו מועיל. והוסיף (קונטרס אחרון שם), שדבר זה מועיל רק שיוכל לעסוק בדברי תורה באותה שעה, אבל לעסוק בדברי רשות אסור גם אם ביקש מחבירו שזכירונו. [אמנם, לענין האיסור לאכול בחצי השעה סמוך לזמן קריאת שמע של ערבית, כתב המשגיב לעיל (סי' רלה ס"ק יח) שאם ביקש מאדם אחר שזכירונו להתפלל, אין איסור להתחיל לאכול גם אם כבר הגיע זמן קריאת שמע].

[משנ"ב ס"ק ח]

דְּלַעֲוִלָם תִּפְלֹל תְּחִלָּה, דְּתִדְרִי וְשִׁאֲנוּ תִדְרִי תִדְרִי קוֹדֵם.

11) ובטעם החולקים כתב השר"ע הרב (ס"ו וקונטרס אחרון ס"ק א), לפי שזמן קריאת שמע ותפילה הוא כל הלילה, או על כל פנים עד חצות, ואף על פי שמצוה מן המובחר להתפלל ולקרוא ק"ש בתחילת הלילה, מ"מ לא עבר על תקנת חכמים אם אמרם בהמשך הלילה, מה שאין כן בדיקת חמץ שזמנה לכתחילה הוא בתחילת הלילה דוקא, ואם לא בדק בתחילת הלילה עבר על תקנת חז"ל. וראה מה שכתבנו לעיל (ס"ק א).

סימן תלב

דין ברכת בדיקת חמץ

[משנ"ב ס"ק ב]

יְבָרְכֶךָ.

1) ובטעם הדבר שאין מברכים ברכת שהחיינו על בדיקת חמץ [כך נקטו הפוסקים להלכה, ראה טור בשם הרא"ש, ב"ח, ט"ז (ס"ק ב) וברכי יוסף (ס"ג ג)], כתב הרא"ש (פסחים פ"א סי' י) שכיון שמטרת הבדיקה היא לצורך החג, סומכים על ברכת שהחיינו שמברכים בחג עצמו [וכשם שהעושה סוכה לצורך המועד סומך על ברכת שהחיינו שמברך בחג עצמו, כמו שכתב השר"ע לקמן (סי' תרמא ס"א)].

טעם נוסף מובא בטור, לפי שאין המצוה תלויה בזמן מסוים דוקא, שהרי המפרש בים והיוצא בשיירה דעתו לחזור קודם פסח או בפסח עצמו, חייב לבדוק אפילו מראש השנה [כפי שכתב השר"ע לקמן (סי' תלו ס"א) ובמשגיב שם (ס"ק ח)].

וטעם נוסף כתב האבודרהם (שער ג - ברכת המצות ומשפטיהם), שאין מברכים שהחיינו אלא בדבר שיש בו שמחה והנאה לגוף, ובבדיקת חמץ יש צער באיבוד החמץ ובשריפתו.

עוד טעם כתב האבודרהם (שם), שאין מברכים אלא על מצוה שעשייתה היא גמר מצוה, והבדיקה אינה גמר המצוה, אלא הבעור הוא גמר המצוה.

טעם נוסף כתב המאירי (פסחים ז, ב), שאין מברכים שהחיינו על מצוה

שאין עיקרה לעצמה אלא להרחקת עבירה, ואף הבדיקה אינה מטרה לעצמה, שאינה נעשית אלא כדי שלא ימצא חמץ בפסח.

[משנ"ב שם]

יֵשׁ אֲמָרִים שְׂטוֹב שְׂטוֹב יִדְיו קָדֵם.

2) ואם גם בני ביתו בודקים עמו, כתב הפמ"ג (א"א בתחילת הסימן) שאף הם יטלו ידיהם, שכן הטעם שנוטלים את הידים אינו מחמת הברכה, אלא משום שהבדיקה באה לטהרת הרגל וראוי לעשותה בנקיות [ראה הערה הבאה], ומשום כך גם בני הבית שבודקים יטלו את ידיהם, אף על פי שאינם מברכים.

ואם נטל את ידיו קודם תפילת ערבית ובודק תיכף אחר התפילה, כתב הערוך השלחן (ס"א) שאינו צריך לטול את ידיו קודם הבדיקה.

והבודק קודם זמן הבדיקה, כגון היוצא מביתו קודם י"ד, דעת הגר"י איערברג (הליכות שלמה פסח פ"ה דבר הלכה אות כט) שאינו צריך לטול את ידיו, משום שלא תיקנו לטול אלא כשהבודק מברך על הבדיקה, אבל כשבודק קודם הזמן שאינו מברך על הבדיקה, אין הוא צריך לטול את ידיו.

[משנ"ב שם]

וְהָיוּ בְּכָל מְשֻׁם נְקִיּוֹתָם.

3) וביאר בשו"ת מהרש"ל (סי' פו), שאף על פי שהנטל ידיו לפירות הרי זה גססי הרוח, כמו שכתב השר"ע לעיל (סי' קנח ס"ה), מ"מ בדיקת חמץ הרי באה מחמת הרגל, לפיכך מצוה חשובה היא וראוי לעשותה בנקיות.

[משנ"ב ס"ק ג]

וְאֵין מְבָרְכִין עַל דְּבָרִים שְׁכִלְבָּ.

4) ומה שמברכים על הפרשת תרומה גם כשמפרש על ידי מחשבה, כתב בשו"ת רעק"א (מהדור"ק סי' ל) שהואיל ומטרת הפרשת תרומה היא ליתנה לכהן, אף המפרש על ידי מחשבה הרי זה כעושה דבר שיש בו מעשה, כיון שסופו לבא לידי מעשה, כלומר הנתניה לכהן, אבל בביטול חמץ נעשה הכל במחשבת הלב. ובספר אמרי בינה (דיני שבת סי' כ) כתב לחלק, שבחפזות תרומה על ידי המחשבה נעשה מעשה, שכן חל על החולין שם תרומה ויצאו מרשותו לרשות הכהנים, אבל בביטול חמץ לא נעשה מעשה, שהרי בלאו הכי החמץ אינו ברשותו, הואיל ואסור הוא בהנאה. באופן דומה תירץ הצמח דוד (גליון שרית רעק"א שם) שבביטול חמץ כיון שאינו מדין הפקר אלא שמחשיב את החמץ לעפר, אם כן אין עשיית חלות בחמץ, ומחשבתו אינה נחשבת כמעשה אלא כדברים שבלב [וראה מה שכתב המשגיב לקמן (סי' תלד ס"ק טו) שאמנם ביטול חמץ מטעם הפקר, אך מ"מ אינו עשיית חלות הפקר בחמץ, אלא שכיון שהחמץ אינו ברשותו ורק שהתורה העמידתו ברשותו, ועל ידי שמגלה דעתו שאינו חפץ בחמץ, אינו זוכה בו]. [עוד בנדון זה, ראה שו"ת רעק"א (שם סי' כט) בשם הגרי בנימין וואלף איגר, שו"ת עמודי אור סי' ב אות כח ומעוני ארץ תרומות פ"ב הו"ט].

[משנ"ב שם]

אִם בִּרְךָ לְכַעֲרִי, יִצְאָה.

5) אבל אם בירך 'על בדיקת חמץ', כתב הפמ"ג (אי"א ס"ק א) שלא יצא.

[משנ"ב ס"ק ד]

וְאִם בִּרְךָ סֵּם הַבְּדִיקָה לֹא יִבְרַךְ עַכְשָׁיו.

6) ואפילו 'תוך כדי דיבור' לאחר הבדיקה, כתב בספר חתק הפסח (ס"ק ב, הובא בכף החיים ס"ק יד) שלא יברך, שמי"מ אין זה 'עובר לעשייתה'.

הַלְכוּת פֶּסַח סִימָן תַּלְבּ תַּלָּג

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ה']

דְּהַפְסִיק בֵּין הַבְּרָכָה לְהַמְצָהוּ.

השעה"צ לעיל (סי' רג ס"ק ט) אם אומרים 'מצוה' בו יותר מבשלוחר.

[משנ"ב שם]

וְיֵשׁ לְחַשׁ שֶׁמָּא יִתְעַצֵּלוּ וְלֹא יִבְדְּקוּ יָפֶה⁽¹²⁾.

(12) ולקמן (סי' תסז ס"ק פח) כתב בשם ספר תניא, שכל עניני הפסח לא יעשה על ידי עבדים, ובשם הפמ"ג (שם א"א ס"ק לו) כתב, שאף לא על ידי קטנים [וראה פמ"ג שם שכתב, שאין לעשות כן אף על ידי נשים].

[משנ"ב ס"ק ו']

יָטוּב וְכוּ'⁽⁸⁾.

[משנ"ב ס"ק י']

אוֹתוֹ אֶתֶר מְבַרְכֵּהוּ⁽¹³⁾.

(13) ומשמע שבאופן זה בעל הבית עצמו לא יכול לברך, וכן כתב לעיל (סי' רסג ס"ק כא) בשם הדרך החיים (זמן הדלקת הנר וקבלת שבת אות ח) לגבי הממנה שליח להדליק נר שבת, שהממנה לא יברך אלא השליח.

ובטעם הדבר כתב הגרש"ז אויערבך (ש"ת מנחת שלמה מהדו"ת סי' נח אות ד), שאין מברכים אלא על דברים שיש בהם עשייה [וכפי שכתב המשנ"ב לעיל (ס"ק ג) שאין מברכים על ביטול החמץ הואיל והוא תלוי בלב], ולפיכך אין המשלח יכול לברך אלא אם כן הוא עושה חלק כלשהו ממעשה הבדיקה.

[משנ"ב שם]

דְּהָרִי פִּשְׁלוּחוֹ גַם לְעֵנֶן הַבְּרָכָה⁽¹⁴⁾.

(14) ובביאור הדבר כתב הגרש"ז אויערבך (שם), ששליחות זו אינה שליחות על הברכה בפני עצמה, שכן אין אדם יכול למנות שליח לברך עבורו, אלא היא חלק מהשליחות לבדיקת החמץ, שהואיל ובדיקה עם ברכה מעולה יותר מבדיקה בלא ברכה, כששולח שליח לבדוק, הרי השליחות היא לעשות את הבדיקה המעולה יותר.

והבהך שלא בשליחות בעל הבית, כתב הגרש"ז אויערבך (שם) שאינו יכול לברך, שאף על פי ששייך הוא במצוה זו מדין 'ערבות', מ"מ אינו יכול לברך 'ציונו' הואיל ולא נצטוה לבדוק, שהרי אין זה ביתו, ובאופן זה לא תיקנו חז"ל לברך. אולם כשבעל הבית מינה אותו לשליח, מלבד שהוא שייך במצוה זו מדין 'ערבות', הרי הוא כבעה"ב עצמו, ולכן יכול לומר 'ציונו'.

[אכן אם בעה"ב בודק, יכול אחר להוציא בברכה מדין 'ערבות', וכפי שכתבו השו"ע לקמן (סי' תרצב ס"ג) לגבי ברכות המגילה, והרמ"א לקמן (סי' תקפה ס"ב) לגבי ברכת לשמוע קול שופר].

[משנ"ב ס"ק יא']

שְׁפַל הַבְּדִיקָה מְצוּה אֲמַת הָיָא וְיָבֵר בְּרַךְ הַפֶּעֶל-הַבֵּית עָלֶיהָ⁽¹⁵⁾.

(15) אכן אם מינה כמה שלוחים שיבדוק כל אחד מהם מקום נפרד, כתב הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה פסח פ"ה סי"ד) שיכול כל אחד מהם לברך לעצמו, ואין זה דומה לבעל הבית שביקש מאחר לגמור את הבדיקה, שכתב המשנ"ב כאן שאין אותו אחר מברך, שכן כשבעל הבית מברך חלה הברכה על כל המשך במילואים עמוד 3

(7) ושיעור ההפסק, כתב לעיל (סי' קסז ס"ק לו) לענין הפסק בין ברכת המוציא לאכילת הפת, שאפילו אם הפסיק בדיבור בתיבה אחת הרי זה נחשב הפסק, וצריך לחזור ולברך, וכן כתב בבית"ל לעיל (סי' כה ס"ט ד"ה ואם) לגבי הפסק בין תפילין של יד לתפילין של ראש.

(8) ואם עשה צרכיו, דעת הגר"ש אלישיב (הליכות והנהגות על הלכות פסח) שיברך 'אשר יצר', וכן דעת הגר"ש וואזנר (קובץ מבית לוי ח"א עמ' כב). והוסיף הגר"ש וואזנר (שם), שאף יכול לענות 'אמן' ויברך הוא וברוך שמו' על ברכות של אחרים, וכן יכול לברך ברכת רעם וברק.

[משנ"ב ס"ק ז']

צָרִיף לְמִזְרָח וּלְבִנְיָן⁽⁹⁾.

(9) זו דעת הפרי חדש (ס"ק ב), וכפי שציין בשעה"צ (ס"ק ד), וכתב הפרי חדש (שם), שדין זה דומה למה שכתב השו"ע לעיל (סי' ח ס"ג) שהלובש טלית קטן בביתו ובירך עליו, שצריך לחזור ולברך בבית הכנסת כשמתעטף בטלית גדול, משום שההליכה מביתו לבית הכנסת הרי היא הפסק [וראה הערה הבאה]. אכן, המשנ"ב לעיל (שם ס"ק לד) כתב, שהחיי אדם (נשמת אדם כלל יב אות א) חשש לדעת הסוברים שאין צריך לחזור ולברך על הטלית גדול, ולדעתו אף על פי שבברכת הנהנין שינוי מקום נחשב הפסק, בברכת המצוות אין הוא נחשב הפסק, וראה מה שכתבנו שם.

[משנ"ב שם]

שְׂדֵעָתָם דְּקָלְהוּ תָּדָא מְצוּה הִיא⁽¹⁰⁾.

(10) ובכך ביארו החק יוסף (ס"ק ח) והמאמר מרדכי (ס"ק ד) את החילוק בין הליכה לבית הכנסת שנחשבת הפסק לענין ברכה על הטליתות [כמובא בהערה הקודמת], לבין הליכה מבית לבית בבדיקת חמץ שלא נחשבת הפסק, שלבישת כל טלית וטלית מצוה בפני עצמה היא, ולפיכך אם יש הפסק הליכה ביניהן אין ברכה על האחת יכולה לפטור את חברתה, אבל בדיקת הבתים מצוה אחת היא, ולפיכך אין ההליכה מפסיקה ביניהן.

[משנ"ב ס"ק ח']

יְעַל-כָּל-פְּנִים יִסֵּעַ לְדָבָר, כִּי מְצוּה בּוּ יוֹתֵר מִבְּשִׁלוּחוֹ⁽¹¹⁾.

(11) ובטעם הדבר כתב הפמ"ג (א"א ס"ק ד), שאם עשה קצת ממעשה המצוה, לא נאמר על שאר העשייה 'מצוה' בו יותר מבשלוחר. [וראה שו"ע הרב (ס"ח) שכתב, שנכון הדבר שיבדוק הוא עצמו את כל הבית, וראה מדבריו שדין 'מצוה' בו יותר מבשלוחר נאמר על כל העשייה].

ובמקום שעל ידי עשיית המצוה יתבטל מלימודו, הסתפק

מילואים

הלכות פסח סימן תל תלא

המשך מעמוד קודם

לאור פנס חשמלי ולשנות מהאופן בו תיקט חז"ל, אך אם אינו יכול לבדוק לאור הנר יבדוק לאור פנס, וכן דעת הגר"ש וואנר (קובץ מבית לוי עניני חודש ניסן עמוד ל הערה ז) שאם אינו יכול לבדוק בנר וכגון במקום שחושש לדליקה, יכול לבדוק בפנס. מאידך, דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני פסח פ"ב ס"ק ד) שאין לבדוק לאור פנס, אכן, גם לדעתו יכול הוא להיעזר באור פנס מלבד הנר, וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ג פ"ז תשובה ח), וכתב שאם אין לו נר יבדוק לאור הפנס ולא יברך.

ולענין כיבוי אור החשמל בחדר שבו, כתב בשו"ת שבת (ח"א סי' קלו) שעדיף להשאירו דלוק אם מסייע הוא לבדיקה, וכן דעת הגר"מ פיינשטיין (ספר הלכות פסח שם הע' פד), הגר"ש אלישיב (שבות יצחק שם) והגר"נ קרליץ (חוט שני שם), וכן נהגו החזו"א (שבות יצחק שם בשם הגר"ח קניבסקי) והגר"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"ב עמ' ב). [נראה הלכות שלמה פסח פ"ה דבר הלכה אות יט וארחות הלכה הע' 57].

ובדיקת ספרים מפירותים שבהם [נראה מה שכתבנו לקמן (סי' תלג ס"ק יג)] שדעת החזו"א שיש לבדוק אחר פירותים, נהג החזו"א לבדוק ללא נר, אלא לאור היום או לאור החשמל (שבות יצחק שם).

[משנ"ב ס"ק ו]

וְלֹא יֵאָכְלֵהּ, וְיִטְעִימָהּ בְּעֶלְמָא שְׁרִיָּה.

(7) ואם מינה שלח לבדוק, כתב לקמן (סי' תע ס"ק ו) שרשאי לאכול. (8) ולענין היתר טעימה קודם עשיית שאר מצוות, ראה מה שכתבנו לקמן (סי' תרב ס"ק ז).

(5) גם לפי טעם זה, כתב החזו"א (אריח סי' קכד דף ב, א) שלאחר הביטול צריך לבער דוקא, ואין די בהעמדת מחיצה בפני החמץ, שכן יש לחוש שמא יסלק את המחיצה ויאכל את החמץ. אולם לענין חמץ של נכרי שהופקד אצל ישראל, כתב השו"ע לקמן (סי' תמ ס"ב) שאם עשה מחיצה בפני החמץ לא חששו שמא יאכלנו. וביאר החזו"א (שם) שהחשש שיאכל אדם חמץ שהיה שייך לו, גדול מהחשש שיאכל חמץ של נכרי שהופקד ברשותו, ולפיכך חמץ שהיה שלו צריך דוקא לבערו. אכן, אם מכר את חמצו לנכרי, כתב החזו"א (שם) שדי במחיצה שעושה בפני החמץ.

ואפילו מי שלא יהיה בביתו בימי הפסח, כתב השו"ע לקמן (סי' תלו ס"א, וראה משניב שם ס"ק ג) שאין די שיבטל את החמץ, אלא צריך לבדוק קודם שיצא מן הבית. וביאר החזו"א (שם), שדין זה נכון גם לפי הטעם שתקנת הבדיקה היא משום החשש שמא יבוא לאוכלו, שאף בזה חששו שמא יחזור לביתו בפסח ויאכלנו.

[משנ"ב ס"ק ג]

מִפְּנֵי שְׁצֻרֵיךְ לְבָדֵק בְּחֹרֶץ וּבִסְתָּקִין⁶.

(6) ולענין בדיקת חמץ לאור פנס חשמלי, דעת הגר"ש אלישיב (שבות יצחק פסח פ"ד אות ג) שמותר לבדוק לאורו אם הוא דק ומאיר בחורים ובסדקים ואינו מסנוור, וכן דעת הגר"א קוטלר והגר"מ פיינשטיין (ספר הלכות פסח [באנגלית], להגר"ש אידער] פ"ז הע' פא, ובשם הגר"מ פיינשטיין כתב שם שעדיף מנר). והגר"ש איערברך (הלכות שלמה פסח פ"ה סי"א), כתב, שלכתחילה אין ראוי לבדוק

הלכות פסח סימן תלב תלג

המשך מעמוד ד

הבית, אבל כשממנה כמה שליחים, אין ברכת השליח האחד פוטר את בדיקת חבירו.

[משנ"ב ס"ק יב]

[וְנִתְּקִים¹⁶] לְהִנְיִחַ¹⁷.

(16) והחזו"א לא נהג מנהג זה (ארחות רבנו ח"ב עמ' ב).

(18) שם (סי' יג) כתב בשם המהרי" וייל (סי' קפג), שאם יבדוק ולא ימצא יש לחוש שישכח לבטל את החמץ בשעת הביעור, ולפיכך מניחים פתיתי חמץ כדי שימצאם ובשעה שיבערם יזכור לבטל. טעם אחר כתב שם החזק יעקב, שאם יבדוק ולא ימצא דבר, לאחר זמן מה יתרשל בבדיקה, ולפיכך מניחים לו פתיתים שעל ידי שימצאם יתן אל ליבו לבדוק היטב אולי ימצא עדר.

[שעה"צ ס"ק יב]

יֵשׁ לְקַנְּגָה זֶה יְסוֹד מְדֻקָּא¹⁹.

(19) ובזמננו שנהגים לנקות את הבית היטב, דעת הגר"ש אלישיב (הערות פסחים ח, ב [עמ' נט], שבות יצחק פסח פ"ז) שמעיקר הדין צריך להניח פתיתים, ואם לא הניחום אין לברך על הבדיקה, שהרי קודם הבדיקה כבר ממשו וכיבדו במטאטא ובשטיפה את כל המקומות הגלויים [ולדעתו במקומות שהחמץ מתבער על ידי פעולות אלו, אין צורך לבדוק בנר דוקא, ראה מה שכתבנו לקמן (סי' תלג ס"ק א)], וחורים וסדקים שבהם יש לבדוק לאור הנר, הרי אינם מצויים בבתניו.

מאידך, דעת הגר"ש איערברך (הלכות שלמה פסח פ"ה סי"ב) שחובה לברך גם אם לא הניחום, שכן בימינו ששטפים ומנקים את הבית היטב, אין חובת הבדיקה משום מציאת החמץ והוצאתו מן הבית, שהרי את זה כבר עשו כשניקו היטב בימים שקודם הפסח, אלא ענינה של הבדיקה הוא לבחון אם אכן ניקו היטב וכן אם לא הכניסו חמץ לאחר הניקיון, והבדק בדיקה זו קיים את המצוה גם אם בסופו של דבר אין חמץ. וראה מה שכתבנו לקמן (סי' תלג שם).

(17) ולענין מי ראוי שיניח את הפתיתים, אם הבדק עצמו או אדם אחר שאינו בודק, כתב העמק הלכה (אריח סי' קכח) שאדם אחר שאינו בודק יניח אותם ולא ידע הבדק היכן הניחום, שכן אם ידע הרי אינו בודק אחריהם. גם מדברי החזק יעקב (ס"ק יג) נראה שבני הבית מניחים את הפתיתים. ודעת הגר"ש אלישיב (שבות יצחק פסח סוף פ"ז) שמצד הדין יכול הבדק להניחם, שכן בהכרח שמברכים היא על הביעור, ואף אם ידע הוא היכן הם מונחים, הרי מלקטם ומוציאם מביתו, אך הוסיף שהמנהג הוא שאחרים מניחים את הפתיתים.

ומי שאינו בודק כראוי, אלא רק מקבץ את הפתיתים האלו, כתב הקצו"ש (סי' קיא סי"ח) שלא קיים מצות בדיקה חמץ, וברכתו היא ברכה לבטלה.

הבדק קודם אור ליד, כגון שיוצא מביתו קודם הפסח, כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' לה) שאין לו להניח פתיתים, שכן טעם הנחת הפתיתים הוא משום חשש ברכה לבטלה, והבדק קודם י"ד בלאו הכי אינו מברך, כפי שכתב הרמ"א לקמן (סי' תלו ס"א). [נראה שר"ת מנחת יצחק שם שכתב, שאף הטעם שכתב מהר"י וייל להנחת פתיתים - ראה הערה הבאה - לא שייך באופן זה]. מאידך, הגר"ש אלישיב כתב (קובץ תשובות ח"ג סי' עג), שלפי מה שמוכח בשם הארי"י שיש סוד גדול בהנחת הפתיתים, אפשר שיש להניח פתיתים גם כשבדק קודם י"ד, ושם, כשכמניחים פתיתים יתן הבדק אל ליבו

הלכות פסח סימן תלב תלג

ד באר הגולה

ב טור בשם אביו
הרא"ש, וכן קטב
הש"ב"א בחשוכה
ג טור ד שם
מחזקתא דברכות

(א) שלא ידבר בין הברכה לתחלת הברכה. (ו) ב'טוב שלא ידבר בברכים אחרים עד שיגמור (ד) כל הברכה, כדי שישם אל לבו לבדק בכל המקומות שמכניסים בו חמץ: ב גברכה אחת יכול לבדק (ז) כמה כמים. ואם בעל-הבית רוצה, (ח) יעמיד (ט) מבגני-ביתו אצלו (ט) בשעה שהוא מקבר, ויתפזרו לבדק איש איש במקומו (י) יעל (י) סמוך ברכה (יא) שברך בעל-הבית: הגה (י) [י] (יב) ונהגים להניח פתית חמץ במקום שימצאם הבדוק, כדי שלא יהא ברכתו לבטלה (מהרי" ברי"ו). (יג) ומיהו, אם (ס) לא נתן לא עכב, דדעת כל אדם עם הברכה לכער אם נמצא (כל בו):

תלג דיני בדיקת החמץ, ובו י"א סעיפים:

א אהבדיקה צריך שתהיה (ב) [ב] (א) לאור הנר ולא לאור הלכה.

באר היטב

אין לבדוק כלל, וכ"פ הב"ח, ע"ש. ובכנה"ג כתב דכה"ג יש לבדוק בלא שם ומלכות: (א) שלא ידבר. ודקא דברים שאין צורך בדיקה. ואם דבר קדש שהתחיל לבדק, חזר ומקבר, מ"א, ח"י: (ד) כל הברכה. ובה א"צ לחזור ולברך בין שבר החל במצוה, מ"א, ח"י: (ה) מבגני-ביתו. והוא הדין אחר שאינו מבגני-ביתו [והוא דאין השליח גס-בן מקבר, עין י"ד הלכות שחיטה, ועין א"ע סימן לה. וקשה בהם רחוקים לא מהני, דמדמי להו הפרי"ח למי שברך אשליט-קטן בביתו דמקבר אשליט-גדול בבהכ"נ], ועכ"פ גם הוא יבדק, דמצוה בו יותר מבשלוחו: (י) סמוך ברכה. והנה אמן על ברכתו, ואם אדם עומד אצל ברכתו אין יכול לשלח אותם לבדק, ח"י. ואם הבעה"ב אינו בודק רק מצוה לאחר לבדק, אותו אחר מקבר, מ"א.

לכתחלה יחזור אחר אנשים בני מצות, ויברעבר סגי בנשים ובעבדים אבל יצוהו אלא חמץ קשה שלא יברך ובמקום המסור מפני התעלות והעבדים: (ס) לא נתן. וכן ראוי לנהג לכתחלה, דחלישין ששא במקום שלא ימצא הבדוק, ט"ו. והרא"י ז"ל כתב מנהג זה, ונתיח "פתיחים" והוא ע"פ סוד גדול. גם הח"י מלשב ומקנים שלא לבטל מנהג של ישראל [וחק-יעקב בשם תמים דעים כתב דמנהג נשים הוא, ובמהרי"ו כתב טעם למנהג, וכן ח"י נתן טעם לבדק, ע"ש]:

(ב) לאור הנר. ובליל י"ד. ואף אם בדק יום י"ג לאור הנר צריך לחזור ולבדק ליל י"ד, אכן אם בדק ליל י"ג ונהנה היטב שלא להכניס עוד חמץ א"צ לבדק עוד, ח"י, ע"ש. והלבוש והפ"ח כתבו דאף אם בדק ליל י"ג צריך לחזור ולבדק בליל י"ד, וס"ס הח"י דאם רוצה להחמיר על עצמו, עכ"פ לא יברך לבטל

משנה ברורה

ואם לא שמעו ברכתו, לכתחלה (ט) אין לשלחם לבדק, ומכל מקום אם קשה לו לגמור הברכה בעצמו (ט) יכול לבקש לאחר שיעיניו, ואותו אחר אינו צריך לבדק, שכל הברכה מצוה אחת היא ויבדק בנך הפעל-הבית-הבית: (יג) [והנהגים] (יג) הינו חמץ קשה שלא יתברר, וגם במקום משמר מפני התעלות והעבדים: (יג) ומיהו כו'. חולק על זה, דאין כאן חשש ברכה לבטלה, (י) דכן הוא המצוה לבדק החמץ ולתפשט אחריו שמה מציא, ואם לא ימצא אין בך כלום. והט"ו כתב עוד, דהברכה קאי על מה שכתב למחור בנדיא מה שישיר מאכילתו, אלא שמהיום מתחיל על-ידי הברכה, וכנ"ל בסימן תלא, וכן הסימיו (ב) אחרונים לדינא. ועין בחק-יעקב שכתב (יג) דמכל מקום אין כדאי לבטל מנהג של ישראל, ועין שם שנתן טעמים להמנהגים, וגם ה"ר ז"ל כתב מנהג זה, ושייח עשרה פתיחים, אכן יש לזהר הרבה שלא יאכר אחד מן הפתיחים. ועין בשערי-תשובה:

א (א) לאור הנר. ובליל י"ד, ש"א (ב) בגני-אדם מצויים בבתיהם ואור הנר יפה אז לבדיקה, (ג) מה שאין פן בינם אין האור מנהיג בפלילה. ותקנו הברכה דוקא על-ידי אור הנר, שעל-ידי יכול לבדק גם בחורין וסדקין. ואם הקדים ובדק יום י"ג לאור הנר, (ג) צריך לחזור ולבדק

שער הציני

(ס) טעמו, דהליכה בזה הוי הפסק, ובדעת הפרי חדש. ועין בחק-יעקב בשם בית-הלל: (י) דבדיקת חמץ הוא דרבנן, ותימניהו רבנן דרבנן: (י) מגז-אברהם וחק-יוסף ונהר-שלום ומקור-חיים וש"א: (ס) חק-יעקב ואלה רבה ומקור-חיים: (ט) עלת-שבת, והספים עמו חק-יוסף, חלא בחק-יעקב, ויצינו זה כתב גס-בן סמי-אדם: (י) הגר"א, והעמיקו גס-בן סמי-אדם, וכן הביא חק-יעקב בשם הראב"ד. ולדעת הט"ו יותר טוב לכתחלה שלא להניח, שמה יאכר: (י) ובפתח-תשובה הביא בשם עמק-הלכה, דבתיים שהמנהג לכפר ולקנות הבית מכל חשש חמץ קדש ליל י"ד, יש למנהג זה יסוד מדינא. עין שם: (ב) גמרא: (ג) רש"י ור"ן בשם הירושלמי: (ג) אחרונים: